
Raul Dona și sfârșitul Primului Război Mondial

Dr. Petre DIN

Profesor, Liceul Teoretic „Gheorghe Lazăr”
Avrig, jud. Sibiu
petre_din@yahoo.com

Rezumat. Raul Dona este paradigma intelectualului român care în contextul implicării României în Primul Război Mondial a participat la acest conflict pentru realizarea aspirațiilor naționale. Idealul întregirii naționale este suportul care-i alimentează elanul necesar depășirii sentimentului de insecuritate și al asocierii la efortul de război al României. Gestul său decodifică o multitudine de atitudini, valori și credințe care-i suscită acceptarea voluntară a privațiunilor și sacrificiilor ce incumbă orice conflict militar.

Însemnările sale abundă în informații ce se focalizează asupra tratativelor de pace între oficialii României și cei ai Puterilor Centrale pentru ieșirea țării din război, asupra nedreptăților generate de autoritățile locale și centrale care nu satisfac trebuințele reale ale românilor manifestate prin creșterea alarmantă a prețurilor și lipsa medicamentelor în spitale. De asemenea, Jurnalul este reprezentativ pentru starea de spirit a românilor care se confruntă cu sentimentul de insecuritate creat de situația generală a operațiunilor militare, cu fenomenele de speculă la majoritatea alimentelor, cu emoțiile negative generate de tifosul exantematic și cu regimul de dominație impus de Puterile Centrale.

Ultimele însemnări se referă la retragerea grăbită a armatei germane din București, la entuziasmul colectiv provocat de realizarea aspirațiilor naționale care compensează suferințele generate de război și de mentalitatea trupelor germane care se transformă dintr-un instrument de putere într-un simbol al haosului și al indisciplinei, așa cum rezultă din afirmațiile oferite de Raul Dona.

Cuvinte cheie: Raul Dona, Primul Război Mondial, Puterile Centrale, București, operațiuni militare.

Raul Dona and the End of the First World War

Abstract. Raul Dona is the paradigm of the Romanian intellectual who, in the context of Romania's involvement in the First World War, participated in this conflict to achieve national aspirations. The support that fuels the impetus needed to overcome the feeling of insecurity and of joining to Romania's war effort is the ideal for national unification. His gesture decodes a multitude of attitudes, values and beliefs that trigger the voluntary acceptance of the deprivations and sacrifices that imply any military conflict.

His notes abound in information that focuses on the peace negotiations between the Romanian and Central Powers' officials for the country exiting the war, on the injustices generated by the local and central authorities which do not satisfy the real needs of Romanians manifested by the alarming increase in prices and the lack of medicines in hospitals. Furthermore, the diary is an illustration of the mood of Romanians facing the feeling of insecurity created by the general situation of military operations, speculation in most foods, the negative emotions generated by typhus and the regime of domination imposed by the Central Powers.

The last diary notes refer to the hasty withdrawal of the German army from Bucharest and to the collective enthusiasm caused by the accomplishment of the national aspirations. These compensate for the sufferings generated by the war and the mentality of the German troops which from an instrument of power becomes a symbol of chaos and indiscipline, as Raul Dona states.

Keywords: Raul Dona, First World War, Central Powers, Bucharest, military operations.

Raul Dona reprezintă paradigma intelectualului român care în contextul Primului Război Mondial a participat la acest eveniment pentru realizarea aspirațiilor naționale. Simona Nicoară menționează că sensibilitatea mitică este indisociabilă spiritualității umane, deoarece pentru comunitățile umane miturile simbolizează suportul identității, reduc diversitatea vieții la principiul de unitate încadrat bineînțeles idealurilor și trebuințelor sociale¹. Idealul întregirii naționale este suportul care îi generează eroului nostru elanul necesar depășirii sentimentului de insecuritate și de asociere la efortul de război al României. Gestul său decodifică o multitudine de atitudini, valori și credințe ce domină la nivelul imaginarului său și suscită acceptarea voluntară a privațiunilor și sacrificiilor unui conflict.

Despre Raul Dona avem relativ puține informații, dar putem remarca că ceea ce îi asigură perenitatea livrescă peste timp este Jurnalul său în care sunt consemnate realitățile dureroase și descurajante ale evenimentelor ce au marcat evoluția țării în război. Însemnările conturează imaginea unei societăți caracterizate prin deficiențe în aprovizionarea populației cu bunuri și alimente, indiferența administrației față de nevoile bolnavilor și răniților, dar și demersurile extraordinare ale medicilor în tratarea pacienților. Jurnalul îl prezintă pe Raul Dona atât în ipostaza medicului dedicat vindecării bolnavilor, dar și în cea de soț și tată devotat familiei sale tinere, pe care se străduiește să o degrezeze de privațiunile acestui război.

Sugestiv în acest sens sunt informațiile din 20 martie 1918 ce se focalizează asupra tratativelor de pace desfășurate de primul ministru Alexandru Marghiloman cu reprezentanții Germaniei și Austro-Ungariei pentru ieșirea României din război. Cu abilitățile unui

---

1 Nicoară 2002, p. 62.

diplomat autorul consemnează principalele personalități care jalonează aceste evenimente: ministrul german Kùhlmann și reprezentantul Austriei la București Otto Czernin. De asemenea, afirmă că în Parlamentul din Berlin au fost discuții în favoarea României, căci pacea impusă prin constrângere are un caracter abuziv și inoculează popoarelor o imagine nefavorabilă deoarece în debutul acesteia s-a convenit asupra unei păci fără anețiuni teritoriale și fără contribuții „economice”, dar în realitate este caracterizată prin cuceriri².

Însemnările abundă în informații despre Austro-Ungaria care solicită garanții sigure ce pot evita pe viitor atacurile armatei române și cere ca trecătorile munților, Dunărea, Dobrogea, cerealele și petrolul să fie cedate Puterilor Centrale. Raul Dona recunoaște abilitățile primului-ministru român de a purta negocieri în vederea ameliorării condițiilor de pace impuse României confruntată cu trădarea Rusiei, cu ascunderea materialelor de război trimise de Franța, incendierea satelor și a orașelor românești de către trupele ruse și confiscarea tezaurului Băncii Naționale de la Moscova³.

Calitățile acestuia de analist militar, nu doar de medic, sunt certificate printr-o diagnoză precisă a operațiunilor militare pe Frontul de Vest. Astfel, Dona subliniază că germanii au întreprins cu succes o ofensivă cu un efectiv de 75–200 de divizii pentru a separa trupele franceze de cele engleze, cucerind portul Le Havre. Acțiunea militară s-a soldat cu capturarea a 70.000 de prizonieri englezi, 1.000 de tunuri și multe depozite. Aceiași soldați au eșuat în destrămarea absolută a frontului. Raul Dona subliniază că utilizarea de către germani a tunului ce lansează obuze la 120 de km, bombardând de la distanță Parisul, provoacă pierderi de vieți omenești și distrugerii materiale însemnate. Concluzia la care ajunge este că provocările germanilor la adresa securității mondiale va focaliza umanitatea împotriva germanismului, concretizând înfrângerea acestui flagel amenințator generat de pangermanismul mondial⁴.

Patriotismul ardent, susținerea cauzei naționale se verifică în Jurnalul său prin însemnările din 28 martie 1918 unde salută entuziasmat unirea Basarabiei cu România. Reflecțiile pe marginea evenimentului denotă naționalismul său constructivist, implicarea în realizarea aspirațiilor naționale și credința în izgonirea trupelor adversare din spațiul românesc. „*Azi s-a făcut uniunea cu Basarabia – mare eveniment, după o sută de ani, țara ruptă s-a alipit de patria mămă! Steaguri pe străzi și oarecare entuziasm în nenorocirea noastră, și cu jalea unei păci impuse și umiltoare, cu ciuntuiele și ciordeli*”⁵.

Negocierile pentru încheierea Tratatului de Pace cu Puterile Centrale continuă și ele sugerează duritatea regimului ocupației militare. Conform Convenției, în Iași au fost rechiziționate două mari hoteluri, Traian și Continental, pentru a servi drept locuințe oficialităților germane. De asemenea, se fac rechiziții pentru asigurarea hranei germanilor,

---

2 Dona 2018, p. 251.

3 *Ibidem*, p. 252.

4 *Ibidem*, p. 253.

5 *Ibidem*, p. 255.

circa 100.000 de porci, la care se adaugă o importantă contribuție de război, în valoare de 400.000.000 lei, solicitări bazate pe unele prevederi ale Convenției de la Haga. De altfel, Raul Dona menționează că germanii nu au respectat clauzele acestei convenții și, fără scrupule, au bombardat orașe libere și au deportat populația civilă. În detrimentul germanilor circulă informații că la plecarea lor din București au confiscat și imobilele unde au locuit, fapt ce ilustrează comportamentul ignobil al acestora la sfârșitul războiului⁶.

Însemnările medicului militar reliefează importanța opiniei publice căreia, în percepția lui Gabriel Tarde, în ciuda unor excese nu trebuie să-i exagerăm rolul. Sociologul francez susține că tradiția și rațiunea alimentează opinia dar o limitează în același timp, disputându-și permanent frontierele. În acest context, rațiunea caracterizează o judecată personală care se distinge evident de impulsurile pasionale și gregare ale mulțimilor⁷. Inerate acestei aserțiuni sunt însemnările Jurnalului care îl plasează pe autor în ipostaza intelectualului ale cărui formulări reprezintă expresia rațiunii, independentă de acțiunile mulțimii care-și abandonează mobilurile riguroase în defavoarea prejudecăților personale și ale tendinței spre violențe fizice și verbale.

Acest citat este relevant pentru elementele simbolice ale memoriei unui popor. Simona Nicoară subliniază că memoria unui popor reține doar acele evenimente care au avut repercusiuni majore asupra istoriei sale. Repercusiunile unor fapte istorice în spațiul în care el se răspândește sunt cele ce antrenează memoria colectivă⁸. Încadrabil în această construcție teoretică, jurnalul lui Raul Dona denotă dorința elitei intelectuale și politice românești de realizare a aspirațiilor naționale, eveniment care generează la nivelul sensibilității colective entuziasm și adeviziune națională în ciuda unui prezent nefericit, impus de înfrângerea României în fața Puterilor Centrale.

Dincolo de negocierile de pace dificile sunt și condițiile existențiale ale familiei sale. Spațiul locativ este conturbat de înmulțirea șoarecilor, a gândacilor, a moliiilor care produc dureri de cap, guturai și care-i predispun la îmbolnăviri rapide. „*O fi regimul debilitant, o fi infecție din apartament și mucii scuipați peste tot locul de ordonanțe și alți porci scârboși, or fi fecalele și prăfăria infectă necurățită, or fi toate la un loc cauză – rezultatul este că nu prea suntem zdraveni pentru lupta cu răceala și cu infecțiile*”⁹.

Dintre toate dificultățile condiției de refugiat în Moldova, cel mai mult îi repugnă specula crescândă căreia nicio instituție statală nu-i identifică reglementări, iar prin desființarea prețurilor maximale specula este și mai încurajată. Raționamentul care a stat la baza acestei decizii a fost faptul că din cauza prețurilor maximale negustorii nu-și mai comercializau marfa, iar prin desființarea lor concurența urma să determine scăderea prețurilor. Frustrările sunt alimentate de creșterea excesivă a prețurilor, fapt ce se reflectă la majoritatea

---

6 *Ibidem*, pp. 255–256.

7 Tarde 2007, p. 64.

8 Nicoară 2002, p. 102.

9 Dona 2018, p. 257.

produselor alimentare. Această realitate economică ar putea fi remediată, în concepția lui Raul Dona, printr-un regim de ocupație străină care ar stopa jaful ignobil al cetățenilor de către comercianți. În acest context singura fericire constă în sănătatea familiei și a celor din jurul lor¹⁰.

Semnificative sub aspectul derulării negocierilor de pace și a impactului asupra mentalității colective sunt însemnările din 11 aprilie 1918 de la Iași. Importantă în acest joc diplomatic este schimbarea ministrului Austro-Ungariei la București, Otto Czernin, devenit victimă a nemulțumirilor Germaniei din cauză că, printr-o scrisoare a împăratului Carol I, solicita Franței încheierea unei păci separate. Problema de fond a eroului nostru o constituie faptul că semnarea păcii ar determina libertatea și reluarea activităților pentru fiecare mobilizat pe front¹¹.

Jean des Cars menționa că marea eroare a împăratului Austro-Ungariei, Carol I, este aceea de a nu-l fi informat pe aliatul german cu privire la demersul său de pace, unilateral, producând astfel indignare la Berlin. La începutul anului 1918, Poincaré îi va preda primului ministru francez o scrisoare semnată de prințul Sixte de Bourbon Parma care, pe lângă propunerile de pace, recunoștea justetea revendicării de către francezi a provinciilor Alsacia-Lorena. Clemenceau va dezvălui presei conținutul scrisorii provocând nemulțumirea Germaniei, gestul împăratului Carol I fiind perceput drept trădare¹².

Noutățile profesionale care îl vizează direct pe Raul Dona constă în mutarea sa la Socola, la 7 km distanță de Iași, la un spital de chirurgie, în ipostaza de șef la un serviciu cu 600 de paturi pentru pacienți. Numirea sa în această funcție trebuia să determine instaurarea un climat de ordine într-un univers dominat de reclamații și dispute. Dificultatea pe care Dona o semnalează în însemnările sale se referă la deplasarea până la Socola, în condițiile în care spitalul nu posedă trăsură. Acest inconvenient îi oferă prilejul unor reflecții dureroase asupra privațiunilor cu care se confruntă și invocarea primatului păcii asupra războiului. „*Mutarea asta vine ca o mare pacoste. Aici de abia mă cotlonisem, deși cu mari lipsuri, dar mă obișnuisem, acu las și asta, și mă duc în necunoscut. Să fie afurisita de sclavie, de-aș scăpa odată*”¹³.

Însemnările din 14 aprilie 1918 sunt expresia unei introspecții profunde privind cauzele și impactul Primului Război Mondial la nivelul sensibilității colective. Percepția sa este că războiul se va transforma într-un groaznic măcel în care vor fi implicați atât cei vinovați cât și nevinovați și în care abuzurile și nedreptățile nu pot rămâne nesancționate până la final. Nemulțumiții de război sunt cei mulți în timp ce alții se complac în nenumărate plăceri nepermise. În acest context, Raul Dona consideră că din nefericire, națiunea română se îndreaptă spre o situație revoluționară ai cărei germeni va crea o implozie socială, acesta fiind pericolul pe care îl întrevede autorul Jurnalului.

---

10 *Ibidem*, pp. 258–259.

11 *Ibidem*, pp. 259–260.

12 Cars 2015, p. 385.

13 Dona 2018, p. 261.

Formulările frazale din 24 aprilie 1918 enunță pe un ton emoționant semnarea oficială a păcii. La nivelul mentalității sale, pacea înseamnă atât stoparea rechizițiilor organizate de oficialitățile germane dar și de cele române cât și diminuarea insecurității cotidiene. În ciuda semnării păcii, deplasarea spre propriile locuințe se estimează că nu va fi posibilă până în iulie-august 1918: se impune într-o primă fază decretul de dizolvare a Parlamentului, apoi o lună până la alegeri, încă trei săptămâni țin alegerile, apoi validările și în final ratificarea tratatului și plecarea refugiaților spre casele lor¹⁴.

Însemnările din 1 mai 1918 conțin expresia suferinței provocată de moartea ministrului Ticu, socrul său și referiri la pregătirea pentru înmormântarea acestuia. Ceremonia s-a efectuat fără pompă, paradă de lux și fără funeralii naționale, refuzate de către primul ministru timorat de influența germană din țară. O mulțime enormă a urmat cortegiul funerar până la cimitirul „Eternitatea”. Printre participanți s-au remarcat prin discursurile ținute Take Ionescu, profesorul de filosofie Petrovici de la Universitate, Octavian Goga, și scriitorul francez Robert de Flers¹⁵. Atent la detalii, scrupulos în prezentări, Raul Dona constată că discursul lui Take Ionescu a fost emoționant, cu multă noblețe, în timp ce discursul profesorului Petrovici a fost rostit cu o voce limpede și mlădioasă, iar discursul lui Octavian Goga învedera statutul de ardelean pribeag fiind caracterizat printr-o sărăcie a inspirației. „Unde-i ministrul Transilvaniei? Ce beție de glorie, ce succese ușoare? Ce pene frumoase i-ar fi crescut?”¹⁶.

Mizeria, lipsurile și dezinteresul administrației pentru cei bolnavi și răniți, dar și fața de aprovizionarea populației cu alimente și protejarea acesteia de speculanți, sunt traversate mai facil cu ajutorul soției, căreia îi arată o delicată atenție. „Puicuța mea, copil sfânt și bun, ce mi-a scos D-zeu în cale pentru a-mi da să gust fericirea pe lume, pentru ea vreau să trăiesc, să-i înlocuiesc afecțiunea Ticului ei iubit prin cât mai delicate sentimente i-aș putea dovedi”¹⁷.

Însemnările din 10 mai 1918 reprezintă momentul unei analize simbolice la nivelul imaginarului fiecărui român privind semnificația acestei sărbători. Dacă în anii trecuți 10 mai, sărbătoarea națională, însemna veselie, parade militare și multe lumini, 10 mai 1918 reprezintă tristețe, disperare, dezamăgire și așteptarea eliberării de sub dominația germanilor, austro-ungarilor, bulgarilor și turcilor. În pofida acestei angoase față de tutela străină, Raul Dona susține că, la nivelul politicii externe, tendința românilor este de a se alia cu Germania, indiferent că aceasta este victorioasă sau înfrântă. În opinia sa, chiar dacă o analiză elementară justifică revolta față de umilințele provocate de germanii și de aliații lor, se impune o judecată mai rațională care să includă interese superioare, vitale românilor, exonerate de sentimentalismul exaltat în berării. Acea judecată trebuie să aibă în vedere, cu

---

14 *Ibidem*, p. 266.

15 *Ibidem*, p. 275.

16 *Ibidem*, p. 275.

17 *Ibidem*, p. 276.

precădere, interesele economice, sociale și industriale ale țării, situate în afara entuziasmului ieftin și inconstant de moment¹⁸.

Raul Dona menționează că jurnalismul acestei perioade colportează incriminări la adresa celor care guvernează țara și care au condus armata în război. Desigur, delațiunile, insinuările și calomniile conturează un spectacol jalnic chiar și pentru adversarii din război, fiind opera unor scribi din spatele frontului sau evrei cu minimă cultură care aduc acuze la adresa generalilor și miniștrilor ahtiați după scandal și senzații. În tot acest interval de timp când prețurile devin exasperant de mari, colonelul și generalul de la aprovizionare, nenominalizat din minister, deschid magazine și vând marfa dobândită ilegal. În birturi, vinul poșircă de proastă calitate se vinde cu 24 de lei litrul¹⁹. Tabloul zguduitor al realităților românești îi provoacă lui Dona reacții disperate, reliefate în Jurnal, pe fundalul ultimelor luni ale Primului Război Mondial. „*Ce jale, ce mizerie, ce sărăcie, ce ne mai așteaptă încă*”²⁰. Reacția sa trebuie înțeleasă, în fond, ca o revoltă a medicului confruntat cu răutățile, invidia și nedreptățile generate de autorități și de semenii din jurul său, dar și ca o oglindire a disperării unui soț și tată, uneori dezarmat în fața realităților cotidiene.

Lecturând fiecare filă a volumului surprindem aspecte ale vieții cotidiene, felul în care oamenii acelor vremuri încearcă să reziste bulversărilor sociale organizând pelerinaje la Mănăstirea Agapia. „*Puica, după perderea Ticului ei iubit, a slăbit grozav, acu e bolnavă, răcită, tușește, are febră. Mă gândesc s-o duc cât mai iute la aer, la Agapia, să stăm trei luni, să ne reținem sănătățile, căci și eu mă simt foarte slăbit și obosit peste măsură*”²¹.

Un personaj insolit al Jurnalului este scriitorul și avocatul Păstorel Teodoreanu, implicat în reglementarea succesiunii de după moartea socrului său. Un individ care, potrivit opiniei medicului Dona, fumează 100 de țigări, consumă alcool fără măsură și cunoaște puțin procedura judiciară. Consultat asupra onorariului pe care urmează să-l primească, Păstorel Teodoreanu îl asigură că va fi unul modest, în funcție de mărimea sumei ce trebuie supusă succesiunii. Raul Dona îl caracterizează pe scriitor drept un negustor în profesie, inspirat în afaceri²².

Imaginile ce reies din jurnal conturează o lume avidă, hrăpăreață și dezgustătoare prin imoralitatea afacerilor și exacerbarea speculei la alimente și lemne. În atmosfera de degringoladă, prețurile reflectă cel mai elocvent spiritul avar al comercianților comparativ cu calitatea mărfurilor. În mod cert, este o perioadă a bulversărilor sociale, economice și politice în care altruismul și generozitatea devin tot mai dificil de întâlnit. Dar, în ciuda acestor mizerii omenești, ele nu sunt de natură să-i provoace autorului anxietate și vexațiuni care să-i diminueze propensiunea pentru idealul național și ocrotirea familiei. Caracter puternic,

---

18 *Ibidem*, pp. 277–278.

19 *Ibidem*, pp. 278–279.

20 *Ibidem*, p. 279.

21 *Ibidem*.

22 *Ibidem*, p. 280.

Raul Dona nu se pretează la ambiții stupide, asemănătoare celor din jurul său, și, în spiritul deontologiei profesionale, se angajează în activitatea de vindecare a bolnavilor și a răniților.

Jurnalul său nu reprezintă doar aspectele dramatice al vieții de refugiat în Moldova, fiind și o sursă excelentă de reconstituire a imaginii vieții cotidiene, ale recreării unei minime normalități în cadrul vieții de familie derulată pe parcursul Primului Război Mondial. Autorul Jurnalului reliefează existența zilnică a oamenilor din înalta societate ce se derulează după o etichetă strictă, dar și viața oamenilor obișnuiți, cu jocurile și distracțiile comune²³. Astfel, vorbind despre meniul pregătit la bucătăria de acasă, precizează că acesta conferă familiei sale confortul necesar, fiind alcătuit din cartofi, ouă, unt, câte un pui, lapte și fructe. Constatăm, mai apoi, că însemnările nu se rezumă doar la operațiunile militare sau serviciul la spital. Ilustrative sunt descrierile referitoare la deplasările împreună cu familia pe Valea Agapiei, pentru a lua dejunul între brazi: fetei îi improvizează un hamac ancorat între doi brazi pentru a-și face somnul în mijlocul naturii, la întoarcere culeg o cofă de fragi pentru dulceață, în pofida faptului că sunt udați de o ploaie cu grindină cât oul de găină²⁴.

Viața familiei lui Raul Dona nu este opulentă și nu impresionează decât prin modestie. În aceste condiții, Vila lui Lepădatu de la Văratec, întinsă pe 3 pogoane, cu instalație de apă și motor cu electricitate îl impresionează pe Dona care susține că în această zonă, în aer curat, și-ar dori să se stabilească, renunțând la serviciul din București a cărui remunerare este absorbită de plata chiriei și de scumpirile traiului²⁵.

Regăsirea echilibrului existențial, periclitat de confruntările războiului și dificultățile vieții din spital se datorează familiei sale armonioase și înțeleghătoare care îi conferă atașament și prețuire în momentele tensionate ale finalului războiului de întregire națională. „*Cu mai mici sau mai mari lipsuri, ne acomodăm și timpul trece iute, apropiindu-ne de momentul întoarcerii la București și reluării hamalâcului zdravăn ce ne așteaptă acolo, unde casă nu mai avem și totul este de refăcut, după zăpăceala și iroseala războiului*”²⁶.

În acest timp debandada din administrația publică se derulează în ritm accelerat, iar regulamentele punitive pentru abateri nu sunt aplicate. Funcționarii administrației publice, însărcinați cu aplicarea măsurilor împotriva speculanților, se aliază cu aceștia în detrimentul publicului consumator. Infracțiunea e tolerată, chiar încurajată. Un exemplu în acest sens este dat de fixarea prețurilor la unt (15 lei kg) și la ouă (20 de bani bucata) care are ca și consecință directă faptul că ouăle nu se mai comercializează pe piață la Târgul Neamțului, ci pe ascuns, omul obișnuit fiind obligat să le cumpere la supra preț²⁷.

Modificările dinamice ale fronturilor, insecuritatea la care este expus statutul politic al țării, colportarea unor informații privind noi strategii militare au menirea, în viziunea

23 Mongrédién 1972, p. V.

24 Dona 2018, pp. 282–283.

25 *Ibidem*, p. 283.

26 *Ibidem*, p. 282.

27 *Ibidem*, pp. 283–284.

lui Raul Dona, să amplifice frustrările generate de evoluția relațiilor internaționale. „*Unde vom merge? Să ne ferească D-zeu! Se vorbește de venirea japonezilor în Europa, la Salonic, contra bulgaro-turco-germanilor. Se vorbește că nemții fac tranșee în lungul Dunărei, la noi în Muntenia, unde va fi probabil teatrul războiului poate câțva timp?!?*”²⁸.

Citatul prezintă o semnificație precisă, căci denotă sentimentul acut de insecuritate la nivelul sensibilității autorului. Jean Delumeau consideră că cel ce devine victima fricii se confruntă cu riscul dezagregării. Personalitatea sa se fisurează și senzația de confort dispare. Dacă frica are un caracter colectiv poate determina comportamente aberante, care fac dificilă aprecierea corectă a realității. Simplificând expozeul teoretic al fricii observăm că ea poate genera involuția indivizilor în cadrul vieții cotidiene și joacă un rol esențial în evoluția destinului individuale și colective²⁹.

Inserat acestui discurs despre rolului fricii în istorie, Raul Dona evidențiază un comportament, o conduită dominată de spiritul de îndoială generatoare de crize de angoasă. În ciuda caracterului său puternic, autorul nu se poate sustrage realității imediate, fapt ce reiese din limbajul său impregnat de teama de necunoscut. Experiențele anterioare, cărora li se adaugă dezamăgirile prezentului și amalgamarea acestora îi induc instalarea climatului de insecuritate.

Promiscuitatea celor din jur, degringolada din societate se reflectă pregnant și în relațiile dintre oameni. Acest fapt se reflectă în Jurnalul său din 2 iunie 1918 de la Agapia unde subliniază lipsa respectului pentru cuvântul dat. „*Caracteristic pe aici este că nici un om nu se ține de cuvântul pentru ce promite sau se angajează. Dacă tocmești ceva, poți fi sigur că ai 99 șanse să nu ți-l aducă și, dacă cumva s-ar ține de cuvânt, îi iese altcineva în cale și-i cumpără pe un preț ceva mai mare ceea ce-ți aducea*”³⁰.

Însemnările din 2 iulie 1918 sunt sinteza trăirilor în plan familial și ele reflectă implicarea sa în viața cotidiană pentru ocrotirea familiei. Raul Dona este mulțumit că menajul căminului conjugal este asigurat de o servitoare, fapt care-i exonerează familia de aceste obligații. După ce-i enumeră calitățile, abilitatea în treburile gospodăriei și ale bucătăriei, autorul îi precizează și salariul acesteia, adică 60 lei lunar și 4 lei hrana ei zilnică. Scrupulozitatea în redactarea jurnalului se reflectă și prin faptul că-și manifestă entuziasmul pentru recrutarea servitoarei care le asigură un climat familial adecvat. Consecința directă este ca soția a început să se refacă trupește și sufletește în urma traumei provocată de moartea tatălui și a bolilor fetiței³¹.

Atent la detaliile creșterii și educației fetiței, Raul Dona surprinde evoluția ei la 1 an și opt luni dezvoltarea vieții intelectuale și relaționale, precum și caracterul său puternic. Din ipostaza medicului militar sesizează la fetița sa încăpățânarea și neascultarea la cele ce i se

28 *Ibidem*, p. 284.

29 Delumeau 1986, pp. 20–22.

30 Dona 2018, p. 289.

31 *Ibidem*, pp. 289–290.

spune să facă. „*Eu nu vreau să-i distrug voința și personalitatea prin violență și brutalizare și am s-o las la voia ei, încercând prin persuasiune și blândețe să obțin ce e lesne pentru ea*”³².

Vitalitatea și devoțiunea față de familie sunt note dominante ale Jurnalului său din 13 iulie 1918. Însemnările sunt de data aceasta laconice și surprind zile relativ de fericire conjugală, lipsite de stres și insecuritate, la Mănăstirea Agapia. Totuși, Dona face referire la comportamentul țăranilor extra speculanți, la administrația tolerantă, dar și la bucuria de a trăi căci în familie domnește iubirea, sănătatea și fericirea. Perspectiva mutării cu serviciul nu-i creează premise de jubilarie, dar mărturisește că o să muncească, că viața se va derula în continuare iar el trebuie să manifeste mai multă răbdare³³. Afirmatia sa este ilustrativă pentru angajarea deplină în sfera vieții de familie unde consemnează, în mod repetat, creșterea excesivă a prețurilor și dificultatea de a achiziționa lemne sau alimente. În ciuda varietății stărilor de spirit și a experiențelor acumulate viața de familie îi oferă suportul necesar depășirii tuturor impedimentelor specifice vieții de război. Ceea ce sesizăm este faptul că situația descurajantă de cele mai multe ori este substituită cu aceste imagini pline de optimism, culminând cu asumarea condițiilor serviciului în București.

Un aspect important al ultimei secțiuni a Jurnalului este legată de relația de solidaritate cu socrul său, scriitorul, avocatul și omul politic Barbu Ștefănescu Delavrancea. Prin căsătoria cu cea de-a treia fiică a cunoscutului om de cultură, Raul Dona ajunge să se atașeze de acesta, să creeze o prietenie și să-l îngrijească cu abnegație în ultima parte a vieții sale. Criticul literar Ion Rotaru menționa că în ipostaza de om politic Barbu Ștefănescu Delavrancea a ocupat demnitatea de deputat în mai multe legislaturi, primar al capitalei, iar la sfârșitul vieții pe cea de ministru al industriei. A fost extrem de aplaudat de contemporani ca autor, iar în apropierea intrării României în război a susținut, prin discursuri entuziasmate, alianța cu statele Antantei pentru eliberarea Transilvaniei de sub dominația Imperiului Austro-Ungar³⁴.

În percepția lui Raul Dona, socrul său, scriitorul Barbu Ștefănescu Delavrancea a fost exponentul omului politic loial intereselor țării și al modelului de comportament, care în ciuda avantajelor de care se bucura în ipostaza de ministru și-a păstrat onestitatea și integritatea. În mandatul său de demnitar a militat consecvent pentru păstrarea alianței tradiționale cu Anglia, Franța și Rusia și pentru rezistența totală, chiar cu riscul instaurării unui regim de ocupație de tipul celui instalat în Muntenia. Astfel, clauzele umilitoare ale păcii l-au descurajat și demobilizat. Suferința sa a devenit tot mai vizibilă pe măsura continuării prevederilor Tratatului de Pace. Stresul, dificultățile existenței și deziluziile războiului i-au grăbit moartea. În ultimele săptămâni de viață a fost îngrijit cu dăruire de ginerele său, medicul Raul Dona.

Jurnalul său din 27 iulie 1918 reflectă starea de spirit a autorului și preocupările vieții cotidiene. În ciuda faptului că se afla doar de două luni la Agapia, constată că este departe

---

32 *Ibidem*, p. 290.

33 *Ibidem*, pp. 293–294.

34 Rotaru 1971, p. 581.

de a fi sănătos și că iritabilitatea sa crește la cea mai mică nemulțumire. Aceste stări de spirit le atribuie oboselii și efortului cauzat de deplasările lungi în Iași, slăbit de boală și de inaniție, în timpul serviciului medical³⁵. Însemnările lui Raul Dona sunt dominate de franchețe, onestitate și de preocupările pentru asigurarea unei vieți liniștite familiei sale. Ele surprind scumpetea traiului și obrăznicile speculanților. Atent la detalii, scrupulos în cele mai mici amănunte, autorul susține că strictul necesar se ridică la aproximativ 70 de lei pe zi, fapt ce alimentează și mai mult dificultățile vieții cotidiene din Moldova:

„-lapte	4 lei
o pâine	5
o găină	20
ouă (7)	3,50
unt (35-40[lei] kg)	2.00
mălai 1 kg	2,50
zahăr ¹ / ₄ kg	5.00 lei
ceai	1,00 lei
lemne	1,50 lei
servitoare	2.00 lei
chirie	5.00 lei
fasole verde	1,50 lei
supă cartofi – zarzav[at]	2.00
lumina	2.00
fructe	4.00
jurnale (a 30 [bani])	0.60
la păsări	2,50
etc, etc, ³⁶	

În ciuda faptului că reprezentările viitorului nu sunt din cele mai optimiste, Raul Dona își exprimă încrederea că va fi capabil să obțină un salariu care să permită ca soția și fiica să nu aibă dificultăți de natură materială. „*De m-aș vedea în casa mea, sănătoși și restul va merge*”³⁷.

O notă constantă a ultimelor pagini ale Jurnalului său se referă la problemele vieții referitoare la întoarcerea în București. În universul vieții cotidiene apar dificultăți asociate formalităților legate de primirea cererilor de către minister, fotografiile de o anumită dimensiune, vârsta, naționalitatea, bilete de identitate pentru slugi, practici care nu se obișnuiesc în lumea satelor. Aceste afirmații sunt documentate în Jurnal prin formulările autorului

35 Dona 2018, p. 295.

36 *Ibidem*, p. 296.

37 *Ibidem*, p. 299.

ce exprimă noile raporturi ce se configurează în primele două decenii ale secolului XX. „*Ai o fată servitoare pe care de abia o poți avea azi cu 60 lei lunar, și când i-ai pretinde să-ți vie cu bilet de identitate, ceva de care habar n-are, nici ea, nici părinții ei, atunci nu-ți mai vine deloc*”³⁸.

Citatul este elocvent pentru ponderea crescândă acordată maselor care se impun treptat pe scena istoriei. Referindu-se la acest aspect, José Ortega y Gasset se întreba dacă reprezintă un progres faptul că masele au idei și că ar fi deci cultivate?³⁹. Răspunsul negativ al filosofului spaniol se bazează pe faptul că ideile unui om mediu nu sunt idei autentice pentru că cel ce dorește să aibă idei trebuie să fie dispus să cunoască adevărul și să accepte ideile impuse de acesta. Sub auspiciile sindicalismului și fascismului apare în Europa un tip de om ce nu vrea să ofere explicații și nici nu dorește să aibă dreptate, ci este decis să-și impună opiniile⁴⁰.

Pornind de la enunțurile acestui filosof, considerăm că citatul lui Raul Dona sesizează ambianța social-politică favorabilă accesului maselor în luarea deciziilor în societate, o masă înzestrată cu atribute necesare frondei și mutațiilor ulterioare ce incumbă acest proces.

Informații optimiste îi sunt transmise de către fratele său din București al cărui profil uman este amplu conturat de Raul Dona. Acesta îi comunică că viața este mai ieftină în București prin comparație cu Moldova, iar calitatea pâinii este excelentă, fapt ce contrastează total cu realitățile de la Agapia unde nici nu este pâine. Pentru contemporanul zilelor noastre aceste afirmații, sunt probabil de domeniul oniricului, dar pentru o societate aflată în convulsiile anului 1918 afirmațiile sunt de înțeles. Informațiile privind faptul că la Târgu-Neamț se face pâine, dar este interzisă scoaterea acesteia din oraș pentru Agapia reflectă dificultățile existențiale ale vieții cotidiene din Moldova. Sentimentul de frustrare este atât de evident. Raul Dona afirmă că pâinea de la Târgu Neamț costă 4 lei, dar este amară și lipsită de gust. Dezamăgit, menționează că a dispus de puțină făină, dar în contextul ploilor și al umidității, pâinea devine amară și infectă⁴¹.

Din descrierile sale rezultă că aerul curat al munților aduce prosperitate, sănătate și noi speranțe vieții de familie. Așa cum era de așteptat atenția este focalizată pe creșterea și educația fiicei sale, plină de farmec și de candoare. „*Azi dimineată, profitând de un minut de neatenție, Nuni a furat o prună și a mâncat-o, înghițind sâmburele; suntem în grija de ce o să se întâmple, până n-om vedea sâmburele ieșit la antipod! Pruna era enormă, gâldană, Nuni a scos coaja, și gâtul nu l-a mâncat, dar sâmburele l-a înghițit*”⁴².

Grație acestor imagini Jurnalul lui Raul Dona este o frescă autentică a societății românești confruntată cu numeroase dificultăți de aprovizionare cu alimente și legume, cu

---

38 *Ibidem*.

39 Gasset 1994, p. 97.

40 *Ibidem*.

41 Raul Dona 2018, p. 299.

42 *Ibidem*.

sporirea exagerată a prețurilor, dar și cu bucuriile inerente ale vieții de familie. Însemnările autorului redau perspectivele optimiste ale vieții de după război, idei de o rară delicatețe care îi înfățișează familia în tumultul vieții anului 1918, dar în ciuda acestor bulversări, răzbat și pasaje ce denotă realități fermecătoare și cuceritoare pentru cititorul zilelor noastre.

Însemnările autorului din 4 octombrie 1918 relevă efuziunea generală a momentului reîntoarcerii în București și cel al depășirii emoțiilor negative din perioada refugiului în Moldova. Recunoaște că este bolnav de gripa spaniolă colportată în întreaga Europă și sesizează dispariția actelor din locuința sa și a sertarelor sparte. Cu toate acestea remarcă că viața este mai puțin scumpă ca în Moldova. Informațiile sunt lacunare și se referă la aspecte diverse, de la reflecții privind prezența unei muscării, asemănătoare celei din Cernavodă, din 1916, la dificultățile create de faptul că proprietarul face demersuri pentru a-l determina să părăsească casa prin a-i impune o chirie enormă. Chiar și așa, Raul Dona își exprima încrederea în posibilitatea unei vieți liniștite pe fundalul păcii încheiate cu Puterile Centrale. „*Să dea D-zeu să le uităm iute și să reîncepem o viață tihnită*”⁴³. Așa cum se observă din text opțiunea lui Raul Dona este în favoarea încetării violențelor războiului și a bulversărilor sociale, inerente de altfel oricărui conflict militar.

Ultimele însemnări ale autorului datează din 12 noiembrie 1918 și ele reliefează derularea extraordinară a evenimentelor politice din București. În ciuda cheltuielilor tot mai mari generate de întreținerea vieții de familie, la nivelul orizontului de așteptare românesc au loc evoluții politice cu un impact major asupra dezideratului național la finalul Primului Război Mondial. Dacă la întoarcerea familiei în București germanii dominau situația politică opresându-i pe români, evenimentele au luat un curs favorabil prin colportarea ideii privind retragerea lor din București. Astfel, străzile erau animate de germanii care își transportau bagajele în trăsuri și se îndreptau în direcția gării. În urmă cu două zile guvernul condus de Alexandru Marghiloman fusese demis de regele Ferdinand și înlocuit prin guvernul Constantin Coandă, care a acordat un ultimatum germanilor: să părăsească capitala în 48 de ore, altfel vor fi luați prizonieri⁴⁴.

Bine informat asupra contextului general al războiului Raul Dona menționează că retragerea precipitată a germanilor este determinată și de faptul că o armată aliată a traversat Dunărea, alt corp militar aliat a pătruns în Banat, iar câteva divizii române au intrat în Transilvania făcând joncțiunea cu cele aliate din Banat. Evenimentele aflate în plină derulare i-au produs atât entuziasm cât și surprinderea față de comiterea unor violențe de către germani la părăsirea Bucureștiului. „*Furturi, stricăciuni, omoruri, omoruri de copii, fete; de necrezut, copii de 8 ani împușcați, fete de 14, 16 ani, trăznite de gloanțe în cap, bătrâni de 60 de ani cu creierii spulberați. Ce să fi făcut omenirea asta, în ce să fi periclitat temelii germanismului cult și kolossal? În retragerea lor au tăiat conducta de apă a Bucureștiului la*

---

43 Dona 2018, p. 301.

44 *Ibidem*, p. 302.

*Băcu, au stricat podurile, au dat foc grâului la manutanță, depozitelor de stofă ce nu puteau nici vinde, nici lua cu ei. Au executat pe primarul și notarul din Văleni, doi bieți oameni ar fi putut rezista acelei forțe în așa fel, încât să fie nevoie să-i omoare*⁴⁵.

Citatul este elocvent pentru dezamăgirile provocate de comportamentul armatei germane care la retragerea din București a comis numeroase asasinat căroră le-au căzut victime copiii, femeii, dar și acte de vandalism prin incendierea depozitelor de grâu și de stofe, tăierea conductei de apă a Bucureștilui și uciderea notarului și a primarului din Văleni. În viziunea lui Raul Dona aceste acte de răzbunare nu concordă cu imaginea germanului cult și disciplinat. Merită să afirmăm că în cuprinsul Jurnalului întâlnim dese referiri la germanii ce s-au impus în Europa prin rigoare, ordine, muncă, dar și superioritatea modelului administrativ și politic german în defavoarea celui autohton și se pronunță chiar și pentru impunerea acestuia în spațiul românesc, fapt ce ar însemna eliminarea corupției, a abuzurilor și lipsei de eficiență a autorităților locale și centrale.

Autorul semnaleză cu obiectivitate istorică pătrunderea ideilor revoluției bolșevice în rândurile armatei germane. Cunosător avizat al realităților românești, Raul Dona afirmă că bolșevismul și spiritul revoluției nu a fost agreat de societatea românească deoarece țărănul a fost împrorietărit prin reforma agrară, iar idealul național a fost atins prin unirea Basarabiei, Bucovinei și Transilvaniei cu România. Sunt fapte ce stărnesc mândria națională și le arată și celor nemulțumiți și revoltați faptul că trăiesc măreția unui moment istoric. „*Trăim cele mai grozave clipe de mulțămire națională. Ni se compensează suferințele indiciabile prin mirajul care devine realitate: din ce în ce germanismul prăbușit, cu toată trufia lui, și ce prăbușire umiliantă*”⁴⁶.

Citatul exprimă entuziasmul generat de realizarea aspirațiilor naționale care compensează multitudinea suferințelor generate de război și surprinde, în același timp, prăbușirea militară a Germaniei la finalul războiului. Referindu-se la rapiditatea evenimentelor favorabile României Sorin Alexandrescu subliniază că o extraordinară euforie a cuprins, la sfârșitul anului 1918, întreaga Românie, ca o consecință la disperarea din anul care a precedat-o⁴⁷.

Raul Dona susține că prevederile armistițiului impus de aliați, ale cărui clauze prevăd următoarele, sunt sinonime cu un dezastru complet: dezarmarea, predarea flotei, predarea a 5.000 de tunuri, a 30.000 de mitraliere, ocuparea de către aliați a 70 de km de-a lungul malului Rinului, evacuarea Belgiei, Alsaciei, predarea a 150.000 de vagoane și 5.000 de locomotive⁴⁸. Toate aceste informații denotă că autorul este un fin cunosător al realităților diplomatice și al clauzelor ce incumbă semnarea Tratatului de Pace ce oficializează încetarea operațiunilor militare dintre Germania și statele învingătoare ale Antantei.

---

45 *Ibidem*, p. 303.

46 *Ibidem*, p. 303.

47 Alexandrescu 1998, p. 58.

48 Dona 2018, p. 304.

Însemnările din 4 octombrie 1918 relevă mentalitățile armatei germane în retragere care se transformă dintr-un instrument de putere într-un instrument al haosului, așa cum rezultă din analiza acțiunilor și al comportamentului militarilor germani. Atitudinea acestora decodifică o inversare a distribuției rolurilor în detrimentul armatei germane care, din perspectiva lui Raul Dona, devine o armată ce se ocupă exclusiv cu consumul exagerat de alimente și comite acte de vandalism asupra locuințelor bucureștenilor. „*Forfoteau nemții prin oraș, mâncau, crăpau tot ce era mai bun. Nu era casă în care să stea un ofițer și să nu vezi în odaia lui unt, miere, fructe etc, etc. Nu se mai îndurau să părăsească țara. Încheiase cu noi pacea de 8 luni, dar nu voiau s-o ratifice, căci trebuiau să ne mai slăbească cu dragostea și cu suptul ca păduchii. De unde la tratat scria că să aibă cel mult 6 divizii la noi, aveau 14. Bucureștii erau plini de ofițerii lor embuscați, toți fou-ii și ghiftuiți, cari se lăfăiau în cele mai frumoase case românești, de unde vindeau lucrurile la jidani, și curățau sartarele, spărgând broaștele*”⁴⁹.

Citatul este sugestiv și surprinde devalorizarea modelului de civilizație german la nivelul sensibilității autorului care, în contextul retragerii din București, comit acte reprobabile și abuzuri în locuințele unde fuseseră încartiruiți. Comportamentul ignobil al ofițerului german ce locuise în casa sa se reflectă și prin jefuirea sertarelor, utilizarea cărților la încălzirea locuinței și întreținerea de relații intime cu doamne din stradă. „*La mine am găsit în sertare tot jefuit și, într-un sertar, un Bukarester Tagblatt din dec. '917, deci cine a putut sparge? Neamțul meu protesta că mi-a păstrat tot în perfectă ordine!! Am găsit cărți de ale tatii luate din bibliotecă și lăsate în coșul cu lemne, la neamț, în odaie, deși biblioteca era jos, și odaia neamțului sus. Făcea focul cu foile cărților. Cum să nu simți o satisfacție de a fi scăpat de o așa pacoste? Venea beat regulat, aducea... dame fără jenă și le culca în casă, iar în fapt dimineța ordonanța lui trebuia să facă „cioboțelele” douzelei! Liebchen-ul nu se mai jena. Ar fi trebuit cel puțin față de soția mea, dacă nu pentru gradul meu de colonel, mai ales că eram în stare de pace cu ei*”⁵⁰.

Citatul exprimă disponibilitatea autorului de a se detașa de modelul cultural german, de ideile de ordine, disciplină și rigoare percepute de Raul Dona ca fiind componentele superiorității administrației germane. Ultimele fraze prezintă în fapt debandada din armata germană, incorectitudinea unor ofițeri germani și entuziasmul autorului față de retragerea acestora din București.

Dacă reacția de respingere față de germani a fost evidentă în schimb sosirea primilor ofițeri francezi a provocat un entuziasm măreț al românilor oprimați de cuceritorul trufaș german. Raul Dona transmite prin Jurnal imaginea unei administrații germane abuzive și crude care a condamnat comune întregi la sancțiuni în valoare de câteva mii de lei pentru că a depistat pietre pe șinele de cale ferată sau pentru un fir telefonic tăiat sau pentru că nu

---

49 *Ibidem*, pp. 304–305.

50 Dona 2018, p. 305.

găsit mai mulți boi pentru a fi rechiziționați. De remarcat este faptul că sancțiunile erau semnate de feldmareșalul Mackensen⁵¹.

Severitatea și rigoarea excesivă în a impune amenzi localităților și francofilia intempestivă e evreilor este relatată de autorul Jurnalului cu sobrietate. „*Câte o mizerabilă comună plătea la amenzi pentru câte 10 întâmplări de astea minimum, iar banii erau pompați sigur! Pe stradă, toate jidănilile s-au franțuzit! N-auzi decât Ma chère, ches che ti fe se soar?*”⁵².

Spre sfârșitul însemnărilor sale, Raul Dona ne informează că Jurnalul se încheie în acest moment de entuziasm colectiv față de realizarea obiectivelor naționale și reîntoarcerea în capitala țării, părăsită rapid de trupele germane.

La finalul acestui studiu, am considerat că se impun formularea următoarelor concluzii:

Raul Dona este paradigma intelectualului român care în contextul implicării României în Primul Război Mondial a participat la acest conflict pentru realizarea aspirațiilor naționale. Idealul întregirii naționale este suportul care-i alimentează elanul necesar depășirii sentimentului de insecuritate și al asocierii la efortul de război al României. Gestul său decodifică o multitudine de atitudini, valori și credințe care-i suscită acceptarea voluntară a privațiunilor și sacrificiilor ce incumbă orice conflict militar.

Însemnările sale abundă în informații ce se focalizează asupra tratatelor de pace între oficialii României și cei ai Puterilor Centrale pentru ieșirea țării din război, asupra nedreptăților generate de autoritățile locale și centrale care nu satisfac trebuințele reale ale românilor manifestate prin creșterea alarmantă a prețurilor și lipsa medicamentelor în spitale. De asemenea, Jurnalul este reprezentativ pentru starea de spirit a românilor care se confruntă cu sentimentul de insecuritate creat de situația generală a operațiunilor militare, cu fenomenele de speculă la majoritatea alimentelor, cu emoțiile negative generate de tifosul exantematic și cu regimul de dominație impus de Puterile Centrale.

Ultimele însemnări se referă la retragerea grăbită a armatei germane din București, la entuziasmul colectiv provocat de realizarea aspirațiilor naționale care compensează suferințele generate de război și de mentalitatea trupelor germane care se transformă dintr-un instrument de putere într-un simbol al haosului și al indisciplinei, așa cum rezultă din afirmațiile oferite de Raul Dona.

---

51 *Ibidem*, p. 306.

52 *Ibidem*.

Bibliografie

- Alexandrescu 1998 Sorin Alexandrescu, *Paradoxul român*, București: Editura Univers, 1998.
- Cars 2015 Jean Des Cars, *Saga dinastiei de Habsburg. De la Sfântul imperiu la Uniunea Europeană*, traducere din franceză de Irina Negrea, București: Editura Trei Ierarhi, 2015.
- Delumeau 1986 Jean Delumeau, *Frica în Occident (secolele XIV-XVIII). O cetate asediată*, vol. I, traducere de Modest Morariu, București: Editura Meridiane, 1986.
- Dona 2018 Raul Dona, *Jurnalul unui medic militar 1917-1918. Cu acuarele și desene de Niculina Delavrancea – Dona*, Ediție îngrijită de Iulia Vladimirov și Viorica Milicescu, București: Editura Humanitas, 2018.
- Gasset 1994 José Ortega y Gasset, *Revolta maselor*, traducere de Coman Lupu, București: Editura Humanitas, 1994.
- Mongrédien 1972 Georges Mongrédien, *Prefață, Viața de toate zilele în vremea lui Ludovic al XIV-lea*, București: Editura Minerva, 1972.
- Nicoară 2002 Simona Nicoară, *Națiunea modernă. Mituri, simboluri, ideologii*, Cluj-Napoca: Editura Accent, 2002.
- Rotaru 1971 Ion Rotaru, *O istorie a literaturii române. (De la origini până la 1900)*, vol. I, București: Editura Minerva, 1971.
- Tarde 2007 Gabriel Tarde, *Opinia și mulțimea*, introducere și prefață de Nicoleta Corbu, București: Editura Comunicare.ro, 2007.